

Quaderns d'Història

VILALLONGA DEL CAMP AL SEGLE XVIII

per Pilar Riera Fortuny

Paraules clau: carrers, església vella, Vilallonga.

Resum: Vilallonga del Camp durant el segle XVIII augmentà considerablement la seva població, igual que la majoria dels pobles del Camp de Tarragona. Aquest article és el resultat d'un treball realitzat per esbrinar com era Vilallonga, urbanísticament parlant, abans del desenvolupament demogràfic i la manera que aquest afectà en l'organització del poble.

Abstract: During the XVIII c. Vilallonga del Camp, as most villages in Camp de Tarragona, increased its population. This article is the results of a research which aims to study the urbanistic aspects of Vilallonga before that demographic development and the way it affected the organisation of the village.

Introducció

Un dels actes que es varen organitzar a l'octubre de 1995, per commemorar el II Centenari de la col·locació de la primera pedra de l'església de Sant Martí de Vilallonga del Camp, fou una exposició en la qual es volien mostrar els aspectes socioeconòmics del poble al llarg del segle XVIII, quan la bona marxa de l'economia féu possible la construcció del magnífic temple neoclàssic.

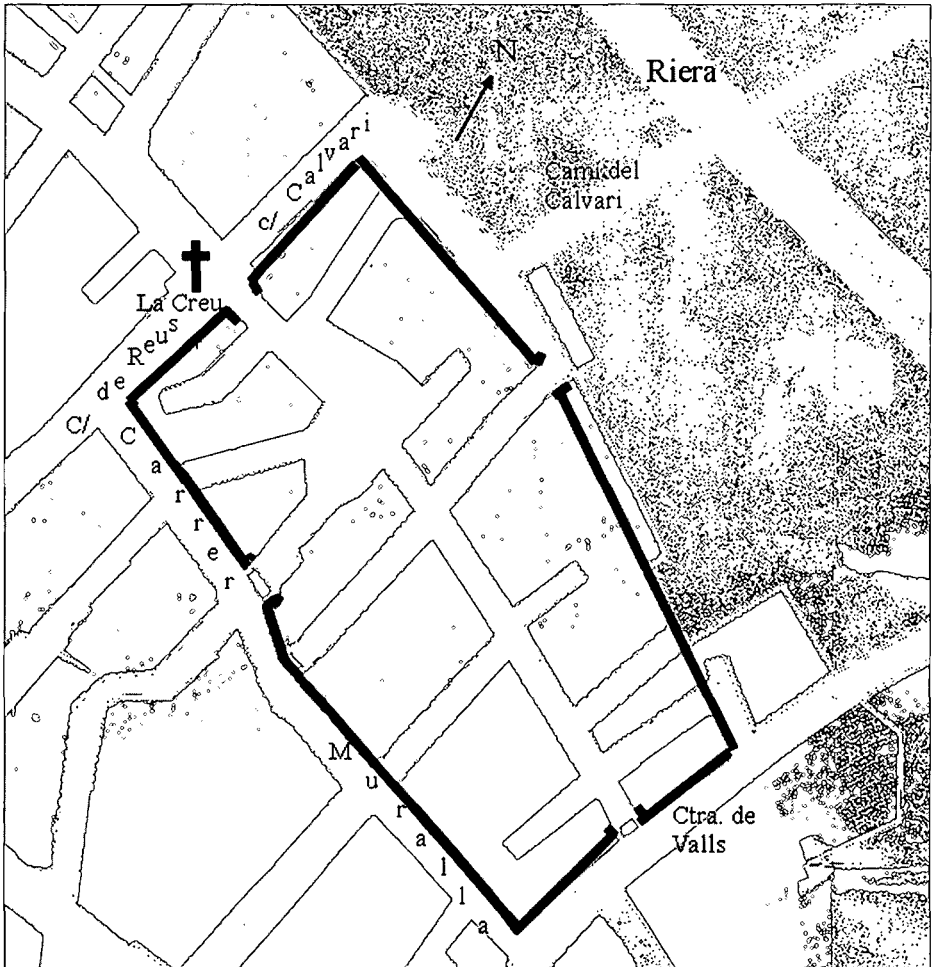
A més d'haver-hi exposats diferents documents sobre la construcció de la nova església, també s'hi exhibiren eines de conreu pròpies de la zona i estris propis de les indústries que varen contribuir a enriquir la població. Destacarem principalment les de teixit i, sobretot, les olles d'aiguarent, del qual Vilallonga arribà a ser un dels principals productors de la comarca del Tarragonès.¹

La bonança econòmica, ja esmentada, fou la principal impulsora del creixement de la població, que durant aquest segle quasi es triplicà, passant de 296 habitants el 1719² a 859 el 1787.³ Tot això ens va fer pensar que podria ser interessant conèixer com era Vilallonga, urbanísticament parlant, durant el segle XVIII i la seva evolució arran d'aquest creixement demogràfic.

El plantejament inicial per a realitzar aquest treball ha estat el de consultar uns quants manuals notariais, sobretot els d'Albiñana Cosidor —notari de Tarragona de 1746 a 1788—, per tal d'esbrinar el nom dels carrers que avui conformen el nucli antic del poble. És a dir, la part que actualment està limitada a l'est o sol ixent, per la carretera de Valls

en el tram de davant el portal fins al carrer de la Muralla; al sud o migdia, pel carrer de la Muralla; a l'oest o ponent, pel carrer de Reus fins a la Creu seguint tot el carrer del Calvari, i, al nord o tramuntana, aniria des d'aquest carrer fins a la carretera de Valls (vegeu plànol 1).

Tot i que la premissa dels límits del Vilallonga del 1700 s'han confirmat, la recerca no ha estat fàcil, ja que en aquella època no estava oficialitzada la nomenclatura dels carrers, i cada u els donava el nom que per costum li era més familiar, unes vegades el nom o renom d'una persona, més o menys important, que hi vivia, d'altres amb el d'un establiment o institució... Per aquest motiu, ens hem trobat carrers que s'anomenen fins

Plànol 1. Límits del nucli antic

de quatre maneres diferents. A més, quan es redactava un document notarial on s'havia de descriure una finca urbana, la majoria de vegades no s'especificava l'orientació en què es trobava, i en cap cas es donaven mides ni el número de casa. Comprovar i situar correctament tots els noms de lloc, quasi trenta, que hem trobat per designar els catorze carrers que formaven el poble, ens ha suposat, primer, haver de buidar molts més manuals notariais i de més notaris dels que en un principi ens havíem proposat i, segon, allargar el període d'estudi.

Una altra font que hauria estat d'un gran ajut era la documentació que es trobava al Registre de la Propietat de Valls, però malauradament fou destruïda durant la Guerra del Francès.

En total hem consultat els manuals notariais de Pere Ribalta i de la saga dels Albiñana, tots de Tarragona, i els dels notaris de la Selva del Camp i d'Alcover que varen exercir entre 1740 i 1866.⁴ Hem escollit aquests professionals per dues raons importants: els primers, Albiñana i Ribalta, perquè eren descendents de Vilallonga, on encara tenien casa i diverses propietats, i els de la Selva i d'Alcover per la seva proximitat geogràfica. S'ha de tenir en compte que en aquell temps els desplaçaments s'havien de fer amb cavall o carro i els camins no es trobaven en massa bon estat.⁵ Per aquest motiu, els Albiñana moltes vegades es traslladaven a Vilallonga per donar fe de les transaccions i altres documents que realitzaven els seus clients vilallonguins, utilitzant la casa que tenien al carrer Major com a despatx. Per confrontar i comprovar algunes dades, també hem consultat la documentació referent a Vilallonga que es troba a l'Arxiu Històric Diocesà de Tarragona i a l'arxiu parroquial vilallonguí.

El tipus de documents que s'han estudiat han estat compravendes, donacions, testaments, capítols matrimonials, capbreus, inventaris, creació i amortització de censals, preses de possessió i qualsevol altre que en el seu contingut especifiqués la situació d'una finca urbana o del voltant del poble.

Primera meitat del s. XVIII

PERÍMETRE I CIRCUMVOLUCIÓ

Fins a la meitat del segle XVIII, Vilallonga es va mantenir dins les seves muralles, la ubicació de les quals ha quedat descrita més amunt en especificar-ne els límits del nucli antic.

A l'hora d'explicar com era Vilallonga en aquella època hem de començar raonant l'indret on sorgeix el poble. Inicialment estava situada al costat del camí reial que va de Tarragona a Montblanc, paral·lel al riu Francolí, segurament en un terreny prop de la Granja del Codony, dels Frares o de Santes Creus. Però el rei Pere II el Gran, primer mitjançant un reial decret de 1279 i, després, per la carta de població de 1285, ordenà als homes de Vilallonga que canviessin l'emplaçament de la vila. El nou poble s'havia de construir en l'elevació de terreny que es troba entre el camí d'Alcover i la riera de la Selva,⁶ lloc on es troba actualment, i es començà a construir a ambdós costats del camí d'Alcover (l'actual carrer Major), és a dir, el que unia el camí reial de Tarragona a Montblanc amb aquesta població de l'Alt Camp (vegeu plànol 2). Així es justifica la forma allargada, pròpia dels pobles anomenats de camí, amb un carrer principal que, en

Quan es varen fer les muralles que tancaven el poble, es va haver de desviar el camí d'Alcover i es va fer que voregés la vila per la part sud. Aquest nou camí, que gairebé feia el tomb complet al poble, rebia un nom diferent segons el paratge. Així, el tram de la part est s'anomenava camí de Tarragona a Valls; el del sud, actualment el carrer de la Muralla, es deia camí de Tarragona; el de la part oest, camí de Reus fins arribar a la Creu, i camí de Valls el que ara és el carrer del Calvari; aquest continuava per la part nord fins agafar el que ara s'anomena camí del Calvari, que va cap a la Riera.

Del camí que vorejava Vilallonga, en sortien diverses bifurcacions que arribaven a diferents indrets i que rebien el nom dels respectius pobles i llocs on es dirigien: els dels Hospitals, el del Morell, el de Reus, el de Valls, el de la Selva i el d'Alcover.

DE PORTES ENDINS

En les dades que hem obtingut en fer el buidatge dels manuals notariais i de la documentació esmentats, hem trobat només referència a dos portals: el portal de Vall i el portal de Dalt o portal Nou. El primer, que encara avui podem contemplar, és situat a la carretera de Valls i, el segon, estaria al capdamunt del que era abans el carrer Major, a prop de la Creu, ara el final del primer tram del carrer de Pere Virgili.

Malgrat que no hi hagi cap document que esmenti l'existència d'altres portals o portes, creiem que no seria agosarat considerar la possibilitat que n'hi hagués un a la part de tramuntana i un altre a migdia. Intentarem justificar-ho i situar-los en l'espai.

El del nord es devia obrir al final del carrer del Guiot o Saboneria, ara carrer del Doctor Fleming, ja que al costat dels portals sempre hi havia un abeurador, i un document, datat el 1749, en situa un en aquest indret. A més, fins a l'any 1936, existia una arcada que unia les dues cases, una de cada banda, del capdavant del carrer, concretament la casa anomenada de cal Serra i la del seu davant, dels mateixos propietaris.

La portalada del sud devia haver estat davant de l'inici del carrer del Morell, on ara hi ha el portal de cal Sol, ja que no hagués estat lògic que un camí com el del Morell, que era un trencall del principal que anava de Tarragona a Valls, no tingués un accés directe al poble.

La resta de carrers quedaven tancats per la muralla. Aquesta afirmació està avalada, primer, perquè en algunes de les descripcions de les finques que hem trobat s'especifica que un dels seus límits és la muralla que tanca el carrer: "...partum ab la paret o muralla que tanca lo carrer dit del Sastre et ..." i, segon, perquè, malgrat que la muralla ja no existeix, encara avui hi ha carrers que no tenen sortida com el de Pau Casals, el del Riu Segre, el del Trull, el de Sant Josep i el de la Verge de Montserrat.

A l'imaginar-nos aquesta Vilallonga és fàcil caure en el parany de comparar-la amb la que ara coneixem: atapeïda de cases mitgeres sense cap espai verd, a excepció de la plaça i algun hort interior. Per fer-nos-en una idea més real, hem de saber que les tres-centes persones que a principis del segle XVIII hi vivien ocupaven unes seixanta o vuitanta cases,² quan ara en aquest mateix espai n'hi han al voltant de 140. La majoria de les cases de l'època tenien el corral i el pati; a més, hi havia molts espais sense edificar on alguns pagesos hi tenien el seu "hort clos de parets".

La toponímia o estudi dels noms dels llocs ens ajuda a conèixer l'entramat social i econòmic dels pobles. A la vila, com a altres indrets, el costum d'anomenar els carrers amb noms que fan referència a professions i activitats que s'hi desenvolupaven i amb noms i renoms de gent que hi vivia ens ha permès conèixer més coses de la vida dels vilallonguins al segle XVIII.

Sabem per altres treballs¹ que la base de l'activitat econòmica era l'agricultura, i el conreu de la vinya la seva principal font d'ingressos. Per això, no és estrany que, en moltes cases, s'hi descriu que hi ha "un cup ab son brescat i cubell (...) i porta per a pasar la verema".

A partir de la descripció de les cases que configuraven els diferents carrers del poble, intentarem situar les activitats que en completaven la vida econòmica.

Per facilitar la localització dels carrers que descriurem a continuació, hem elaborat un resum amb els noms de cada carrer que amb la numeració que se'ls ha donat es poden localitzar en el plànol (vegeu l'annex amb plànol 4).

Carrer Major o del Canal (núm. 1 del resum i del plànol 4)

Com ja hem dit, hi havia una via principal o espina dorsal de la població: el carrer Major, amb un portal a cada extrem.

Al ser bastant llarg, per situar i emmarcar, al més clarament possible, els béns que es descrivien en els documents notariais, s'empraven expressions com "prop del portal de Vall o de Baix", quan es referien a finques de la part més oriental, i vora "del portal de Dalt o Nou", a les de l'altre extrem.

Una altra manera d'anomenar el carrer Major era "del Canal". Va rebre aquest nom perquè un rec (Mina de la Vila), el qual va funcionar fins no fa gaires anys, el travessava i portava aigua a la cisterna del poble, als horts, als abeuradors, al rentador i a les cisternes de les cases particulars.

La construcció d'aquesta mina fou necessària per poder dotar d'aigua potable el nou Vilallonga. La seva situació, lluny de qualsevol riu o corrent natural d'aigua, més o menys continu, obligà a buscar una solució ràpida, ja que aquesta dificultat podia fer perillar el nou establiment. Per això, el rei Pere II el Gran mateix féu donació als homes de Vilallonga d'una font que es trobava en les terres del comte de Prades, al terme d'Alcover. Tot i així, les coses no foren fàcils, ja que per aconseguir l'aigua es va establir un plet entre Alcover i Vilallonga que va durar 250 anys. Finalment, el 1541, els Jurats de Vilallonga, en nom del Comú o Ajuntament, compraren a Joan Gras, veí d'Alcover, la font amb el mas i les terres que la rodejaven.⁷ D'aquesta manera se solucionaren les disputes i els entrebancs que posaven els d'Alcover per obstaculitzar els treballs per escurar, netejar i arranjar la sèquia per assegurar el subministrament d'aigua potable a la població.

A l'extrem est del poble, prop del portal de Baix i de la muralla, hi havia el rentador, encara que no podem precisar el lloc concret on es trobava, ja que un document de 1792 que en parla no és massa explícit: "Casa situada en lo portal de vall afronta de un costat envers solixent ab la muralla i rentador del comú, de altra costat envers ponent y part detras envers tramuntana ab casa de Pere Montserrat y de part davant envers mitg die ab lo carrer Major ahon trau porta."⁸ D'aquesta descripció es desprèn que el rentador estava

tocant a la muralla, és de suposar que a l'interior, ja que no és lògic que per anar a rentar la roba s'hagués de sortir fora muralla.

Carrer del Sastre o Baliart (núm. 2)

Començant pel portal de Baix, a la dreta, on ara hi ha el carrer de la Verge del Pilar, s'hi trobava el del Sastre o Baliart.⁹ Aquest darrer nom se li deia perquè hi tenia la seva casa un tal Josep Soler *Baliart*. En aquest carrer hi havia dues fàbriques d'aiguardent, una a cada costat. La que limitava pel darrere amb la muralla del camí de Valls era propietat, el 1758, de Magdalena Bellver Guiot, que la va heretar del seu espòs Francesc Bellver. La de l'altre costat pertanyia a Francesc Soler i arribava fins al carrer de més amunt.

El nom de Sastre, segurament, li venia perquè hi tenia la seva casa Marc Xofre, teixidor de lli, que, potser, a més de fer tela també confeccionava vestits.

Carrer de la Presó, la Presó Vella, Virgili o Plana (núm. 3)

El primer carrer a l'esquerra del carrer Major, que ara rep el nom de Pau Casals, ha estat anomenat: de la Presó, de la Presó Vella, de Virgili i de Plana.

Que se l'anomenés de la Presó i la Presó Vella devia dependre de l'època. Segurament que, en un temps bastant llunyà, hi hagué la presó, i quan aquesta es va traslladar a un altre indret, se'l va començar a anomenar de la Presó Vella. Sembla bastant probable que la nova garjola es va ubicar al carrer Major, als baixos del convent que els canonges del Capítol de la Catedral de Tarragona tenien a Vilallonga, concretament on ara hi ha cal Fermí, al número 18. Encara que el convent fou confiscat per l'Estat el 1855 i venut a Antonio Rossell Gasull el 1867,¹⁰ el qual el va vendre a Ambrosio Fons Girona el mateix dia, s'especificava que en la venda no s'inclouïa “...*el local que sirve de carcel sito en los bajos...*”. Aquesta presó, utilitzada com a tal fins poc després de la Guerra Civil, ha estat propietat de l'Ajuntament fins l'any 1992.

El nom de Virgili l'hem trobat molt poques vegades. És probable que rebés aquest nom perquè en ell hi va néixer el doctor Pere Virgili.¹¹ Contràriament al que per tradició es deia, el famós metge vilallonguís no nasqué a la casa número 31 del carrer Major, sinó a una casa de la part dreta de l'actual carrer de Pau Casals.

La denominació *carrer de Plana* és la que ha perdurat més temps, fins l'any 1939, quan es decidí donar-li el nom de Julio Castro. Sens dubte que va rebre el nom de Plana pel fet que en ell hi tenia la casa Francisco de Plana,¹² cavaller donzell de Vilallonga.

Carrer de l'Hospital Vell o Planeta (núm. 4)

Seguint carrer Major amunt, a mà dreta, actualment hi ha el carrer del Riu Segre, en altre temps hi va haver un hospital, el nom del qual va romandre en la memòria de la gent després de traslladar-lo. El nou, el varen instal·lar a l'indret que encara avui es coneix amb el nom de l'Hospital, a l'actual carrer del Vent. Rafael Albiol en la seva tesis doctoral *Pere Virgili i el seu temps*, en l'apartat dedicat a l'hospital de Vilallonga, ens comenta que la seva funció era, a més d'atendre i curar els malalts econòmicament necessitats, donar refugi als transeünts. També ens diu: “...l'hospital de Vilallonga era propietat de la parròquia, la Universitat [Ajuntament] el tenia arrendat i el seu emplaçament podia canviar d'un any a l'altre”.¹³

El nom de Planeta ha estat el més corrent; tampoc havia sofert cap canvi fins al 1939. Li deien així perquè hi vivia un tal Josep Plana que tenia el renom Planeta, potser per diferenciar-lo del cavaller donzell, o perquè era més jove o més petit.

Com ja hem dit, hi donava la part del darrere de la fàbrica d'aiguarent que Francesc Soler tenia al carrer del Sastre i també hi havia l'"oficina" de Josep Reig on premsaven vi. En un document datat el 9 d'octubre de 1760, Francisco Soler ven a Josep i Pere Reig, pare i fill, "... la facultad, llicencia o servitud de fer y construir una mina dins de la casa de ma habitacio (que tinch ... al cap devall del carrer dit del Hospital Vell) a effecte de passa per ella las vinassas de la oficina de dits pare i fill Reig..., conduhinlo tot per lo conducto de la aygua del carrer, qual conducció deura travessar la casa de mi dit venedor, a fi de desviar dites vinassas y aygua al vall o empriu de la vila fins a la pessa de terra dita la Coma propia de Francisco de Plana".¹⁴

Carrer del Trull (núm. 5)

Paral·lel al carrer que acabem de comentar, trobem el del Trull, un dels pocs que sempre ha conservat el mateix nom. En ell s'hi trobava el trull del Comú (Ajuntament), on es molien les olives i es feia l'oli per al poble. Aquest indret, que ocupava una superfície de 9.553 pams quadrats, fou l'únic bé pertanyent al patrimoni municipal que es decomissà durant la desamortització de Madoz (1859-1886), i es vengué a Ramon Mollerat de Santa Coloma de Queralt i veí de Torredembarra, el 24 de desembre de 1859.¹⁵ Malgrat que les parets de la premsa es trobaven en molt mal estat, a meitat del segle XIX encara estava en funcionament. Més endavant la finca es vengué en diverses parts, en una de les quals, que ara és dels Albiñana, es troben restes de l'antiga pedra del molí.

Carrer del Forn o del Forn Vell (núm. 6)

Al davant de l'anterior carrer hi ha el de Sant Martí, que antigament va rebre el nom del Forn o del Forn Vell, on segurament hi havia un forn de pa. Aquest es traslladà al carrer Major, concretament al número 11, i com que era propietat dels canonges del Capítol de la Catedral de Tarragona també fou confiscat per l'Estat l'any 1855 arran de la Llei elaborada per Pascual Madoz durant el Bienni Progressista (1854-56), i fou venut el 21 de març de 1869 a Marcos Antonio Mallol Reverte per encàrrec de Maria Antonia Arandes Cortadellas, vídua de Juan Francisco Albiñana.¹⁶

Carrer de la Saboneria o Guiot (núm. 7)

En una societat autosuficient com era la de Vilallonga de l'època moderna, no hi podia faltar un establiment on es fabriqués sabó. Encara que no hem pogut determinar l'indret exacte on es trobava, era lògic que fos a prop del molí de l'oli, ja que aquest producte s'emprava com a matèria primera. Per això pensem que la saboneria devia estar a l'est de l'actual carrer del Doctor Fleming, i d'aquí el nom que antigament li donaven.

Posteriorment, se l'anomenà Guiot, encara que la majoria de les vegades s'especifica: "antigament de la Saboneria". Devia rebre aquest nom perquè els Guiot, una família de pagesos que a partir de la segona meitat del segle XVIII va anar augmentant el seu patrimoni, tant rústic com urbà, hi tenien la casa pairal.

Carrer Navès (núm. 8)

Tot just abans d'arribar a la plaça, a mà esquerra, hi ha el carrer de Sant Josep, abans de Navès, nom que conservà fins el 1931 en què s'anomenà de Salmeron.

Navès era el cognom d'un veí del carrer; això ens fa pensar que aquest fou el motiu d'identificar-lo amb aquest nom. Tot i que no sabem qui era aquest personatge, ni la importància que va poder tenir en el poble, tenim notícia d'una tal Mariàngela Navès, vídua de Rafel Navès, que deixà tots els seus béns a mans d'uns marmessors, els quals havien d'administrar-los de la millor manera per tal de donar compliment del seu testament, que se centrava sobretot a crear fundacions per dir misses, resar rosaris... Concretament el 16 de juliol de 1758, els esmentats marmessors crearen una fundació a la parròquia de Vilallonga i feren donació d'un hort situat entre el carrer de l'Hospital (oest), la Plaça (sud) i l'antiga muralla (nord), del qual parlarem més endavant.

Carrer de la Badia o de la Rectoria (núm. 9)

Sens dubte que el carrer de la Badia correspon al carreró sense sortida que es troba a l'entrar a la plaça de l'Església a mà dreta, que es coneix popularment amb el nom del Racó.

Fins a la construcció de l'església nova, a final del segle XVIII, el carrer de la Badia, que rebia aquest nom perquè s'hi trobava la casa del rector, estava limitat a l'oest per les parets del cementiri i d'altres edificis eclesiàstics com la rectoria, l'església..., i a l'est pels patis i pels corrals del darrere de les cases del carrer de Guiot o de la Saboneria. En l'edificació del nou temple, el 1785, la plaça s'eixamplà i al traslladar el cementiri lluny del nucli urbà quedà obert el carrer de la Rectoria, i així sorgí un nou espai que entraria a formar part de la plaça.

Plaça o Platea (núm. 10)

On es trobava l'església vella de Vilallonga?

En arribar a aquest punt del treball no ens podem estar de donar la nostra opinió sobre la ubicació de l'església vella.

Ens agradaria poder dir sense cap mena de dubte el lloc exacte on es trobava l'antic temple de Vilallonga, però amb les dades de què ara disposem tan sols podem fer-hi una aproximació. No hem trobat cap document que ens permeti assegurar on estava, però sí on no estava. Així, descartant possibles ubicacions, reduïm l'espai on podia estar edificat. És probable que unes excavacions arqueològiques poguessin donar solucions a tot l'entramat de dades trobades.

Sobre l'església vella de Vilallonga existeixen una sèrie de preguntes a les quals a hores d'ara és difícil donar resposta. Quan diem l'església vella, ens referim a la que precedí l'actual, és a dir, la que hi hagué fins a principis del segle XIX. Desconeixem l'època en què s'edificà, o si era la primera que s'alçà quan els vilallonguins traslladaren el poble a la seva ubicació actual, arran de la segona carta de població atorgada pel rei Pere II el Gran el 1279. En l'article de Josep Trenchs publicat en el llibre *L'ermita del Roser de Vilallonga del Camp*¹⁷ diu que el 1465, com a conseqüència de les revoltes del

Principat, es cremà l'església i l'arxiu. També durant la Guerra dels Segadors, el poble, que restà abandonat entre 1640 i 1643, patí greus destrosses. Hi ha la possibilitat que algun d'aquests fets forçés la població a edificar un nou temple, perquè la restauració fos inviable.

La desconeixença de tot el que hem esmentat fa que ignorem com era l'església que s'utilitzà fins la construcció de l'actual. Tan sols sabem, per les recomanacions dels arquebisbes en les seves visites pastorals, que era petita i amenaçava ruïna. L'arquebisbe Juan Lario Lancy el 1767 deia: "...*tan pequeña, reducida y negra, que por todas sus circunstancias es desproporcionada para la presente villa*";¹⁸ el mateix arquebisbe el 1776 es lamenta: "*Viendo tercera vez con dolor de nuestro corazon la indecencia estrechez, la improporcion de esta Iglesia Parroquial que por varias partes se llueve y amenaza ruina, y que por su mala situación y humedades del terreno...*".¹⁸ Tota la informació que ens ha facilitat la documentació existent no ens aclareix massa les incògnites que tenim sobre l'església vella: data de construcció, estil, amplitud...

Sobre l'estil arquitectònic tan sols podem quasi estar segurs que no era romànica, ja que en la data més llunyana en què es podia haver construït seria a finals del segle XIII, quan aquest estil havia ja estat substituït pel gòtic.

El campanar és molt probable que fos una torre, tal com indica l'arquebisbe Lario en la visita efectuada el 1767, ja esmentada: "...se hauran de tocar las campanas de la torre...".¹⁸

La plaça que existia amb anterioritat a finals del segle XVIII, és a dir, abans que s'edifiqués l'església nova, era un espai obert i ampli a l'esquerra, que venia del carrer Major, i a la dreta estava tancat per les parets d'un hort i les del cementiri que estaven alineades amb el carrer Major. En algun document a la Plaça se li dóna el nom de Platea, que significa carrer ample.

En aquella època el carreró que ara anomenem el Racó es considerava un carrer i se'l coneixia amb el nom de la Badia o de la Rectoria, sens dubte perquè hi tenia sortida la casa del rector.

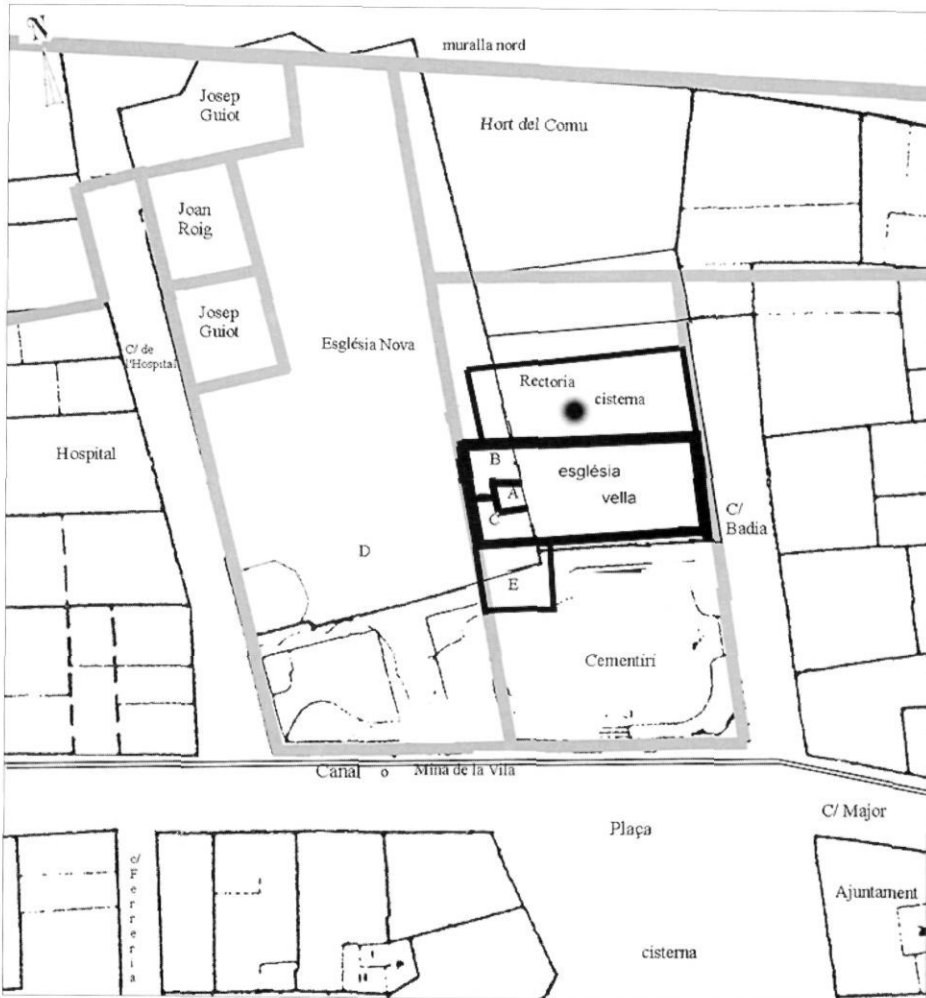
Abans que les normes sanitàries obliguessin a traslladar els cementiris lluny del nucli urbà, aquests estaven situats al costat de les esglésies, on eren inhumats els que no podien permetre's ser enterrats a l'interior dels temples. A Vilallonga es complia aquesta norma, tal com es desprèn de les obligacions que imposà l'arquebisbe Pere de Copons i de Copons en la seva visita al poble el 19 de març de 1734: "*Havent trobat, que la Capella y Altar del Sant Christo exprimenta notori dany, per lo que la terra del Cementiri está mes alta que no el pavimento de dita Capella. Ordenam y manan als Regidors el que passen per un vall en el Cementiri fins al igual del pavimento de la Iglesia, y a la part de la paret de dita Capella del St. Christo, donant desguassadero a la aigua...*".¹⁸

També sabem que en els treballs que es varen realitzar, als anys vint d'aquest segle, en plantar els arbres de davant l'església, es descobriren ossos al davant de l'actual rectoria, cosa que determinà el lloc on es trobava l'antic cementiri.

Així el fossar de Vilallonga estava fent xamfrà amb la Plaça i el carrer de la Badia, rodejat de paret i amb una porta per poder-hi accedir. En la visita pastoral a la parròquia

que féu, el 8 de setembre de 1721, n' Agustí de Figuerola com a visitador de l' Arquebisbat de Tarragona trobà el cementiri "ab les portes obertes sens pany ni clau, en lo demes be y decenent; pero manant que dins 8 dies, y sens mes dilacio als Regidors, ho Jurats, com també al Reverent Rector fassen posar a la porta son pany y clau, pera que de aquesta manera no entren dins, ni puguen entrar gossos, ni altres irracionals ...".¹⁸

Per tot el que antecedeix deduïm que l'església vella estava situada a l'illa on es troba l'actual temple i l'abadia. A més, hem trobat uns documents relacionats amb una finca urbana que delimiten encara més la situació del fossar i d'altres edificis religiosos, que ajuden a confirmar aquesta hipòtesi.

Plànol 3. Possible ubicació de l'església vella

L'11 de febrer de 1749,¹⁹ un tal Josep Aguader de Vilallonga va vendre a Joan Guillemat, dit de la Plana, també de Vilallonga, un hort rodejat de paret: "I afronta lo dit hort a solixent part ab pati del Comu de la present vila, ahont hi ha lo abeurador, part ab la paret de la Capella de Ntra. Sra. del Roser, dita la Capella de Mestre construïda en la dita Iglesia Parroquial de esta vila, part ab la paret de la sagristia de dita Iglesia, part ab la Rectoria, y part ab lo fosar, a mitg die ab lo carrer de la Canal ahont trau una porta, a ponent part ab lo carrer del Hospital, part ab lo hort de Joseph Guiot, y part ab hort de Joan Reig pagesos de dita vila, y a tremontana part ab hort de dit Josep Guiot, y part ab la Muralla de la vila." Posteriorment, la finca passà a mans de l'Ajuntament, que la va vendre, el 1752,²⁰ als marmessors de Mariàngela Navès, vídua de Rafael Navès, els quals havien d'administrar tots els seus béns de la millor manera possible per tal de donar compliment del seu testament, que se centrava sobretot a crear fundacions per dir misses, resar rosaris, fer tocar campanes... En una de les clàusules de la venda s'especificava que aquest terreny tan sols podia ser utilitzat per ampliar l'església existent o per fer-ne una de nova, en cap cas s'hi podien fer cases o altres edificis. Aquest hort s'utilitzà per crear una fundació el 1758,²¹ es va fer donació a l'església i va passar així a formar part del patrimoni de la parròquia de Vilallonga.

Per fer més entenedora la nostra versió, hem elaborat un plànol que al fons ens mostra la situació actual i al damunt, amb ratlles més amples, tal com pensem que estava a principis del segle XVIII (vegeu plànol 3).

El document que hem transcrit ens indica que l'hort (D del plànol) en qüestió limitava al sud amb el carrer del Canal, que com ja hem dit era una altra manera d'anomenar el carrer Major; per l'altre extrem, amb la muralla nord del poble; per l'oest, arribava fins al carrer de l'Hospital (ara carrer del Vent), i per l'est, limitava amb el cementiri, l'abadia, la sagristia (C), la capella del Roser (B) i un hort del Comú. Aquest document ens fa sabedors sobretot de dues coses:

- La primera, que l'església vella no tocava ni a la plaça ni al carrer de l'Hospital.
- La segona, que si el presbiteri (A) com era normal estava al costat de la sagristia (C), que estava junt a la capella del Roser (B), vorejarien l'altar major.

Un altre document interessant és l'escriptura de concessió de les obres del campanar feta davant el notari de la Selva del Camp, Salvador Ferreter, el 9 de juny de 1816,²² que ens ajuda a conèixer més coses sobre l'església vella. Quan l'església nova va estar acabada, es contractà Joan Granell i Pere Cunillera, mestres de cases de Vilallonga, per fer el campanar. En el document es concreten les condicions en què s'ha de fer l'obra. Hi ha una clàusula que diu textualment: "Item es de carrech dels impressaris lo fer la paret de sota lo arch del Presbiteri de la iglesia vella de pedra y fanch arrobassat de argamassa, y allisat, y perfilat per la part exterior."²³ En una altra part del document s'especifica "...y per qual ovra sels cedeix a son favor tota la despulla de la iglesia i campana vell a saber la pedra obra cuita i tot lo que haga del paviment de la iglesia vella en amunt a excepció de fustes...". Aquest darrer paràgraf ens fa pensar que en aquest moment l'església vella encara estava dempeus, igual que el campanar. El primer fragment transcrit ens indica que s'havia utilitzat l'arc del presbiteri del temple vell per fer-hi damunt una paret del nou, i per això se n'havia de tapiar l'interior. Això vindria

a dir-nos que tots dos edificis, el nou i el vell, estarien entrelaçats perpendicularment en acabar l'església nova.

D'altra banda, sabem que la capella del Roser es va destruir per fer els fonaments de l'església nova, ja que la inscripció de l'òbit de Maria Torrents Torrents del 14 de febrer de 1797 diu que havia disposat ser enterrada en la tomba de dita capella, però "... per rahó de haver-se ja desfet dita sepultura per a continuar lo fonament de la nova Iglesia, se li dona sepultura ecclesiastica en lo fosal".²⁴ La conclusió que traiem d'aquesta notícia és que, encara que fou possible construir l'església nova sense tirar a terra la vella utilitzant l'arc del presbiteri per continuar la paret, s'hagueren de destruir altres dependències perquè la seva estructura no permetia posar més pes al damunt o simplement destorbaven per a fer els fonaments. Aquest seria el cas de l'esmentada capella o d'un tros de l'abadia, tal com indica el *Llibre de l'obra de l'església de Vilallonga*,²⁵ ja que s'han de parar les obres de l'església per haver de tirar a terra un tros de l'abadia per poder continuar els treballs.

Tot el que antecedeix ens indica un indret molt concret i relativament reduït on podia estar l'antic temple. L'església, amb la sagristia, les capelles i la rectoria, ocupaven part o tot el terreny que hi havia entre el cementiri i l'hort del comú. L'església, orientada d'oest a est, devia estar tocant al fossar amb la porta encarada al sud, on s'accediria per un camí enmig del cementiri. L'abadia devia tenir alguna dependència al costat de la sagristia (E), si seguim l'ordre dels límits de l'hort que hem descrit més amunt. Però la casa on en realitat vivia el rector estava situada a l'altre costat de l'església i s'hi entrava pel carrer anomenat de la Rectoria, ara el Racó. Això, a més, està avalat per la data de 1767 que hi ha gravada a la cisterna que hi ha als baixos de l'actual abadia.

Aquesta hipòtesi pot presentar alguns dubtes respecte a l'orientació de l'antiga església, ja que normalment era d'est a oest, és a dir, el presbiteri havia de mirar a Jerusalem, encara que aquesta obligatorietat, quasi absoluta en el romànic, va començar a relaxar-se a partir del gòtic, i molt més en els segles posteriors.

Al desconèixer la data de construcció del temple i l'estil arquitectònic, la nostra teoria es basa, sobretot, en la descripció de l'hort que el limita, el qual situa l'església a la part d'orient respecte a aquest, i sinó és que la sagristia estigués als peus del temple, el presbiteri havia d'estar mirant a ponent.

Tot i això només és una hipòtesi; qualsevol persona, amb un altre document, o fins i tot amb el mateix, pot donar-hi una altra interpretació.

Continuant parlant de la Plaça; hem de dir que la banda esquerra no la tenim tan ben delimitada. La primera casa xamfranada amb el carrer Major era la casa del Comú, coneguda també com a Universitat o Ajuntament, al mateix lloc on és ara. Davant d'aquest edifici, enmig de l'espai més ample, hi havia la cisterna, on tothom podia anar a buscar aigua fresca per a beure i cuinar.

Tocant a la muralla sud hi havia una fàbrica d'aiguarent de Josep i Pere Reig, pare i fill, que varen vendre a Miquel Bellver, l'any 1758. Aquesta limitava "...de part davant part ab la dita Plassa ahont trau dos portes y part ab un quarto de la casa de Josep Aguader que esta construït sobre de la carniceria". És la casa número 7, que es coneix per ca Miquelet, la qual passà als Bella, actuals propietaris, pel casament entre Francesc d'Assís

Bella Ballester i la pubilla de Miquel Bellver Guiot a principis del 1800. Aquesta casa tenia un passadís subterrani que passava per sota la muralla i sortia a un hort que tenia la família fora les parets del poble.

Encara que en la descripció de la destil·leria no ens indiqui l'orientació, sabem per l'emplaçament actual de l'edifici que la muralla li quedava al sud o migdia i les portes d'entrada a l'est o sol ixent. Si fos certa la nostra teoria que hi havia un pas a la zona sud del poble, aquest passaria per davant d'aquesta casa, on encara avui hi ha una mena de portal.

Carrer de l'Arraval o Sant Roch (núm. 11)

Neix a la plaça de l'Església en direcció a la Muralla i el coneixem com Sant Roc, encara que a principis del segle XVIII se l'anomenava de l'Arraval.

Segons Alcover Moll, es diu *arraval* a les zones o paratges que sorgeixen més enllà de les muralles.

Hipotètic aspecte de la plaça a mig segle XVIII

Sembla, doncs, una mica incoherent que donessin aquest nom a un carrer de dins el poble. Si a més hi afegim que al portal de més a ponent l'anomenen, també, portal Nou, se'ns acudeix que en un temps encara més llunyà, Vilallonga tenia uns límits diferents dels que hem esbrinat en aquest treball.

Encara hi ha un altre aspecte que reforça aquesta hipòtesi: la forma dels edificis. En el plànol parcel·lari actual del poble es diferencia clarament el que seria el nucli més remot de les successives ampliacions. Així veiem que les primeres edificacions, del que nosaltres anomenem primer nucli, són totalment irregulars, tant en forma com en grandària, ja que normalment ocupaven parts d'antics horts. En canvi, de la Plaça fins a la Creu la majoria de les construccions són regulars en amplada i fondària. S'intueix una parcel·lació del territori, seria el que podríem denominar com a primer eixample.

Carrer de Matheu Reig o de l'Hospital (núm. 12)

S'inicia a la plaça de l'Església i actualment és conegut com el carrer del Vent. Al llarg dels anys ha rebut altres denominacions, però a partir de quan s'hi instal·là l'hospital se'l començà a conèixer amb aquest nom.

A principis del segle XVIII (no hem trobat la data exacta) un devot deixà, en el seu testament, una casa a la parròquia i especificà que s'havia d'utilitzar com a casa hospital. Aquesta casa estava situada "en mitg de casa Matheu Reig i Josep Ricort" del carrer anomenat de Matheu Reig. Al setembre de 1721, en la visita pastoral que realitzà a Vilallonga el representant de l'arquebisbe, Agustí de Figuerola, va fer una recomanació als regidors municipals respecte aquest edifici, deia així: "...y per a que se conega en lo esdevenidor, que es casa propia del Sant Hospital, manam als Jurats ho Regidors de dita vila de Vilallonga que fassen posar una creu de fusta gran y vistosa sobra la porta principal de dita Santa Casa del Hospital..."²⁶

El 1728, l'hospital fou arrendat per l'Ajuntament i estigué en funcionament com a tal fins a la meitat del segle XIX.²⁶ Posteriorment, al segle XX, trobem que l'edifici és propietat municipal —no sabem com es produí el canvi de titularitat—, fins que als anys seixanta fou venut a un particular i se li donà diferents utilitats, com ara la ubicació de la primera central telefònica del poble. Tot i això, avui a aquest edifici, malgrat la transformació total que ha patit, encara se'l coneix com l'Hospital.

Carrer de la Ferreria o del Ferrer (núm. 13)

Quedava clos dins el perímetre emmurallat, i ara és conegut per Verge de Montserrat i antigament se'l va anomenar de la Ferreria o del Ferrer; sens dubte, un nom relacionat amb la ferreria que hi havia al carrer. Atès que aquest edifici era propietat del Capítol de la Catedral de Tarragona fou subhastat arran de la desamortització que tingué lloc com a conseqüència de la llei de 2 de setembre de 1841. Joan Basora, de Vilallonga, l'adquirí, el 1844, pel preu de 1.550 rals de billó.²⁷

Segona meitat del s. XVIII

CONSTRUCCIÓ FORA LES MURALLES

L'augment progressiu i continuat de la població va fer necessària la construcció de cases noves, fet que es convertí en una prioritat per al bon funcionament de la vila. Aquest fet motivà l'ocupació dels espais buits (corrals, patis i horts), i s'arribà quasi a la màxima edificabilitat a meitat de segle. Fins i tot alguns habitatges es van partir, i en vengué una part o dependències. D'aquesta època arranca el fet que hi hagi cases que tinguin algunes peces dins d'una altra, cosa insòlita en la construcció actual.

És en aquest moment, quan la possibilitat d'acollir més habitants és gairebé impossible, que cal sortir a edificar fora muralles. Precisament són els joves els que tenen més dificultat a l'hora de trobar casa; per això la majoria s'ha d'espavilar a buscar nous indrets per a establir-se: "Els germans Ribalta venen a Joan Senant, jove pages de Vilallonga, un troç per fabricar casa..."²⁸

Fins aleshores els voltants del poble estaven plens d'hortos, que es repartien els més importants terratinents de la vila: els Ribalta, els Plana, els Aguader, els Albiñana, els Queraltó, els Guiot, els Pastor i pocs més.

La majoria dels horts estaven tancats amb parets i es regaven amb aigua de la mina de la vila, que tenia diverses ramificacions. Seguint el costum dels pobles de pagès, aquí també es trobaven a prop del poble les eres per a batre. Fins ben entrat el segle XX encara hi havia la que ara és ocupada pel carrer de Ramón y Cajal.

L'eixample es fa seguint la mateixa tònica del naixement del poble: construir al costat dels camins. El punt on s'inicia la venda de solars "per a fabricar cases" és el tros de la Creu dels Ribalta, que feia xamfrà amb el camí de Reus i el de la Selva. S'urbanitza una mica la zona, es marca l'amplada i la llargada dels patis que cal vendre, així com l'espai que havia d'ocupar el carrer. A causa del fet que en alguns trams d'aquestes noves vies hi passava el rec de la mina de la vila, s'hagué de deixar més espai i quedaren en aquests trossos carrers força amples.

A poc a poc es va anar edificant cases arran del camí de Reus (núm. 14) i al de la Selva (núm. 16), en el primer, a la banda oest, i en el segon, a la de l'est. En el darrer quart de segle, es comencen a omplir de noves edificacions els dos costats del camí de Reus, més enllà del creuer amb la muralla.

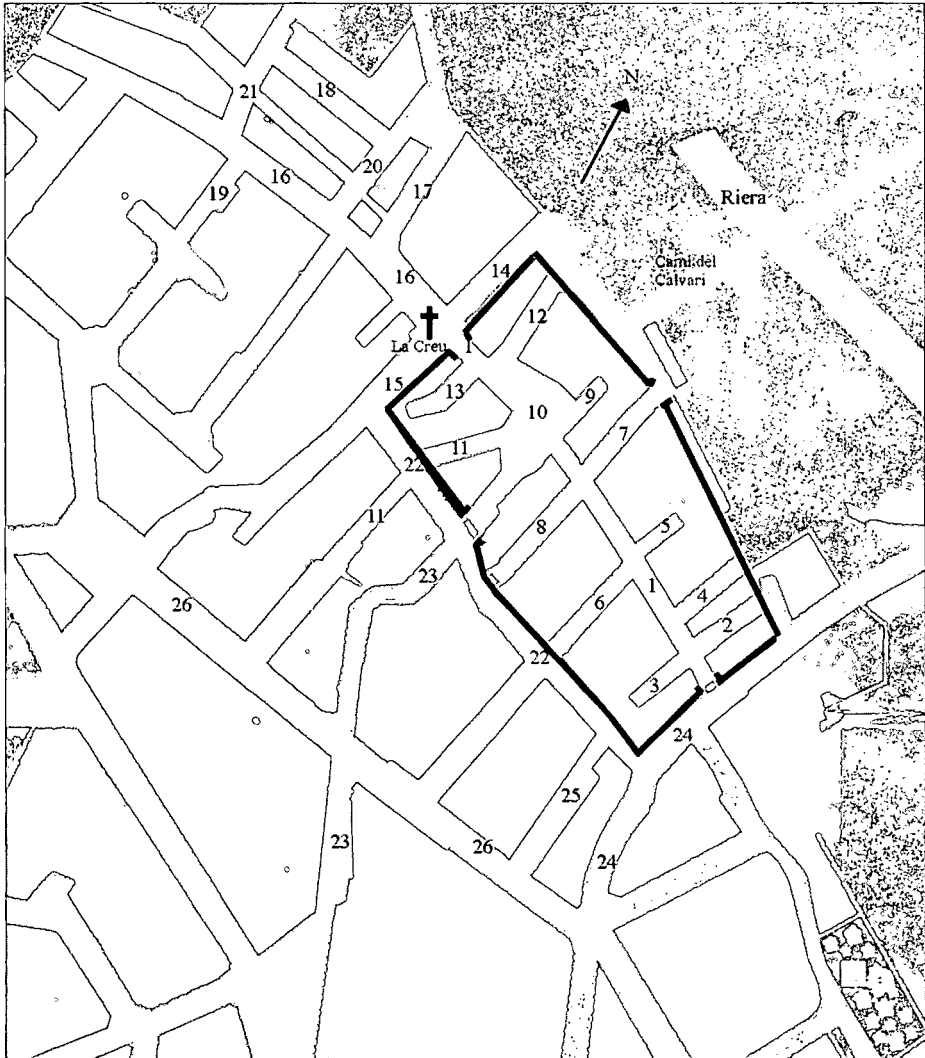
El Clos, on hi havia la casa pairal dels Ribalta, arribava fins a la riera i estava limitat pels camins d'Alcover (núm. 17) i de Valls (núm. 14) (ara carrer del Calvari); va romandre gairebé intacte fins al 1774, quan Josep Ribalta va vendre a Josep Guiot i Francesc Guiot, pare i fill, un tros d'hort "que afronta a solixent ab lo camí que va de dita vila a Valls".²⁹

Un altre carrer que s'urbanitzà en aquest període és la continuació del de Sant Roc (núm. 11). A l'altre costat de la muralla continua el carrer que comença a la plaça en direcció a migdia. En aquest indret, també, la majoria de terrenys eren dels Ribalta.

UNINCÍS A POSTERIORIS AMPLIACIONS DEL POBLE

Segle XIX

Quan les noves tecnologies bèl·liques havien deixat obsoletes les muralles que protegien la població dels atacs dels enemics i en un intent d'ampliar horitzons, la gent de Vilallonga va obrir nous carrers, sobretot, en direcció sud. Es tracta d'una zona planera, sense obstacles naturals que impedeixin el desenvolupament de la vila.

Plànol 4. Expansió de Vilallonga als segles XVIII i XIX

Al llarg del segle XIX es continuà allargant els carrers iniciats a finals del XVIII, i s'arribà a límits que s'han mantingut fins ben entrat el segle actual. Pel padró d'edificis de 1870, conservat a l'Arxiu Municipal, coneixem l'amplitud del poble en aquesta data. Es pot comprovar que havien sorgit noves vies importants. Si jutgem per la gran quantitat de gent que hi vivia, destacarem el de la Torreta (núm. 19) i el Nou (núm. 18).

Al de la Torreta se l'anomenà en un principi dels Jueus. No hem pogut esbrinar el motiu d'aquest nom, tot i que ens fa pensar que hi devien viure jueus. El que sí que hem fet ha estat treure l'entrellat de per què se li diu de la Torreta. En un document de 1761 hi ha la descripció d'una finca que Josep i Pere Ribalta venen a Francisco de Plana, la qual sembla que sigui el lloc on uns anys més tard s'obrirà el nou carrer: "Un hort clos de parets ab sa caseta o torreta dins ell construïda...".³⁰ Aquesta casa tenia una mena de torre que sobresortia de la teulada; d'aquí el nom. Més endavant, concretament el 1805, trobem que Josep Roig i Francesca Ferrer donen al seu fill Pere Roig Ferrer "...tota aquella casa anomenada la Torreta, situada en dita vila de Vilallonga y en lo carrer dit dels Jueus...".³¹ Als Roig, que encara avui són propietaris d'aquesta finca, se'ls coneix com de cal Torro.

A mesura que van creixent els carrers augmenten les travessies que comuniquen uns amb els altres. Així localitzem els carrers de Barcelona, ara de Santa Llúcia (núm. 20), i de l'Esperança (núm. 21), que uneixen per dos llocs el de la Selva amb el Nou.

El camí de Tarragona (núm. 22), darrere de la muralla sud, es comença també a edificar, sobretot pel costat on no hi havia la paret que encara tancava el poble vell. Aquest nou carrer adoptarà, el segle XIX, el nom del Mar.

Noves travessies del carrer del Mar són la de les Eres (núm. 25) i la del Morell (núm. 23). La primera, a la part més oriental i, la segona, continuant el camí del Morell.

Els primers veïns del carrer del Morell foren bastant agosarats, ja que començaren a construir lluny del nucli urbà, a més de 150 metres del poble.

És en aquesta època que s'emprèn la construcció d'habitatges a banda i banda del camí de Tarragona a Valls (núm. 24).

L'obertura fa que sorgeixin nous espais lliures per construir-hi, encara que això no va contribuir a incrementar la població (el 1870 hi havia el mateix nombre d'habitants que ara), però féu possible la millora de la qualitat de vida i aconseguí que no visquessin tan amuntegats. Malgrat tot, molts solars susceptibles d'edificar-s'hi encara avui resten buits.

Segle XX

Durant el segle XX, molta gent ha optat per deixar les cases petites del nucli antic i anar a viure als afores, seguint la direcció sud. El transvasament de població d'una part a l'altra ha arribat a tal extrem que actualment viuen més persones a l'extraradi que a l'interior del recinte antic de la vila.

Aquesta ampliació del poble de Vilallonga no s'ha fet de cop i volta. Als anys trenta, s'expropien els terrenys per acabar d'obrir el carrer de les Eres i urbanitzar el que serà la Rambla (núm. 25), amb la intenció de col·locar les escoles a l'extrem oest d'aquesta nova via transversal.

Però el toc de sortida per urbanitzar la gran extensió de la zona de l'entrada al poble pel sud, el va donar la construcció, als anys seixanta, del que s'anomenaren les Cases Barates. A partir d'aquell moment, l'edificació de nous habitatges ha estat constant.

Annex

Diferents noms que han tingut els carrers al llarg dels anys (el número serveix per localitzar-los en el plànol)

Núm.	Segle XVIII	Segle XIX	1931	1939	1997
1	- Major - Canal	- Major	- Galán i García Hernández	- José Antonio Primo de Rivera	- Major
2	- Sastre - Baliart	- Sastre - Lavadero	- Rentador	- Virgen del Pilar	- Verge del Pilar
3	- Presó - Presó Vella - Virgili - Plana	- Plana	- Plana	- Julio Castro Vázquez	- Pau Casals
4	- Hospital Vell - Planeta	- Planeta - Ricort	- Planeta	- Río Segre	- Riu Segre
5	- Trull	- Trull	- Trull	- Trull	- Trull
6	- Forn - Forn Vell	- Forn Vell - Recreo	- Recreo	- San Martín	- Sant Martí
7	- Saboneria - Guiot	- Saboneria	- Saboneria	- General Sanjurjo	- Doctor Fleming
8	- Navès	- Navès	- Salmerón	- San José	- Sant Josep
9	- Badia - Rectoria	—	—	—	—
10	- Plassa - Platea	- Plassa	- Pl. de la República	- Pl. Generalísimo Franco	- Pl. de l'Església
11	- Arraval - Sant Roch	- Sant Roc	- Ferrer i Guàrdia	- San Roque	- Sant Roc
12	- Matheu Roig - Hospital	- Hospital - Sagrat Cor	- 14 d'Abril	- Sagrado Corazón	- Vent
13	- Ferreria	- Ferrer	- Ferreria	- Virgen de Montserrat	- Verge de Montserrat
14	- Camí de Valls	- Calvari	- Igualtat	- Calvario	- Calvari
15	- Camí de Reus	- Camí de Reus - Reus	- Marcel·lí Domingo	- Calvo Sotelo	- Reus
16	- Camí de la Selva	- Camí de la Selva - Selva	- Doctor Pere Virgili	- Doctor Pedro Virgili	- Doctor Pere Virgili
17	- Camí d'Alcover	- Camí d'Alcover	- Alcover	- Alcover	- Alcover
18	—	- Nou	- Llibertat	- General Mola	- Nou
19	—	- Jueus - Torreta	- Torreta	- Pedro Odena	- Torreta
20	—	- Barcelona	- Barcelona	- Santa Lucía	- Santa Llúcia
21	—	- Esperanza	- Esperança	- Esperanza	- Esperança
22	- Camí de Tarragona	- Mar	- Pi i Margall	- Ejército Español	- Muralla
23	- Camí del Morell	- Camí del Morell	- Morell	- Morell	- Morell
24	- Camí de Tarragona a Valls	- Tarragona	- Francesc Macià	- Ricardo Vallvé	- Carretera de Valls
25	—	- Eres	- Eres	- Cabanillas	- Ramón y Cajal
26	—	—	- Rambla	- Virgen del Rosario	- Verge del Roser
27	—	- Amargura	—	- Amargura	- Sant Isidre
28	—	- Sendra	—	- Sendra	- Sendra

Notes

¹ NAVARRO MIRALLES, Luis J. (1980): “Un ‘Llibre de Repartiment’ del Real Catastro: Vilallonga. Corregimiento de Tarragona (1726)”, dins de *Quaderns d’Història Tarraconense*. Institut d’Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Tarragona; i ROVIRA GÓMEZ, Salvador J. (1985): “Anticipació de diners a productors d’aiguardent per part de comerciants de Reus (1750-1799)”, dins de *Quaderns d’Història Tarraconense*. Institut d’Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Tarragona.

² IGLÉSIES, Josep (1974): *Estadístiques de població de Catalunya el primer vicenni del segle XVIII*, vol. III. Fundació Salvador Vives Casajuana. Barcelona.

³ IGLÉSIES, Josep (1969): *El cens del Comte de Floridablanca 1787 (part de Catalunya)*, vol. I. Fundació Salvador Vives Casajuana. Barcelona.

⁴ Fons documentals de l’Arxiu Històric de Tarragona (AHT) i Arxiu Històric Comarcal de Valls (AHCV). AHT: *Notaris de Tarragona*: Francisco Albiñana Cosidor (1746-1788), Francisco Albiñana Pastor (1788-1840), José Antonio Albiñana Borràs (1840-1877), José Francisco Albiñana Borràs (1836-1868), Joaquim Fàbregas (1816-1858), Pau Anton Miracle de Baldrich (1859-1878), Pere Ribalta Torrademer (1757-1758); *Notaris de la Selva del Camp*: Josep Llombart Boquer (1787-1826), Bernat Punyet (1741-1751), Carles Punyet (1780-1795), Anton Estany (1797-1821), Salvador Ferrater (1805-1853), Salvador Vicent (1799-1833), Benet Pellejà Guardiola (1827-1837), Pau Hortet Ferrater (1802-1814). AHCV: *Notaris de la Selva del Camp*: Joan Maymó Pelliser (1760-1795), Andreu Maymó (1694-1719), exercí a Valls de 1728 a 1761; *Notaris d’Alcover*: Ramon Cortès Boronat (1739-1784), Marc Batalles Mensa (1757-1793), Antoni Cortès Sort (1785-1806), Josep Garcia Ferran (1794-1808).

⁵ AMAT, Rafael d’, Baró de Maldà (1986): *Viatge a Maldà i anada a Montserrat*. Abadia de Montserrat. En una anotació de 1794 sobre el camí de Valls a Tarragona, el Baró de Maldà diu: “Al ser al Raurell o entre el Morell y la Pobla, continuant las roderas fondas, ab tant dimontre de sufragot que sabia el ‘Credo’...”.

⁶ ESPAÑOL BERTRAN, Francisca: *Les cartes de població de Vilallonga*.

⁷ IBAR ALBIÑANA, Leandre (1997): “Els orígens de Vilallonga”, dins d’*El Codony*, núm. 12, gener-març, pàg. 4-6. Vilallonga del Camp.

⁸ Notari Francisco Albiñana Pastor, 6 d’octubre de 1792. Fons Notarial, sign. 576. AHT.

⁹ Segons el diccionari Alcover-Moll, *baliart* és una paraula d’etimologia incerta, probablement d’origen francès, potser una transformació del cognom francès Vialard. També llinatge existent al Morell i a Reus.

¹⁰ ROVIRA GÓMEZ, Salvador J. (1987): *La desamortització de Madoz a la província de Tarragona (1859-1886)*. Publicacions de la Diputació de Tarragona. Tarragona; Inventario de Hacienda II, finca núm. 195, AHT; i Notari Pau Anton Miracle de Baldrich, 25 de maig de 1867, Fons Notarial, sign. 8.310. AHT.

¹¹ ALBIOL MONNÉ, Rafael (1996): *Pere Virgili i el seu temps*. Tesi doctoral.

¹² RÀFOLS, D.; GURRERA, A.; CARAVACA, D., i BORONAT, R. (1997): “Els Plana de Vilallonga”, dins d’*El Codony*, núm. 15, octubre-desembre, pàg. 4-7. Vilallonga del Camp.

¹³ ALBIOL MONNÉ, Rafael (1996): *Pere Virgili i el seu temps*. Tesi doctoral.

¹⁴Notari Francisco Albiñana Cosidor, 9 d'octubre de 1769. Fons Notarial, sign. 555. AHT.

¹⁵ROVIRA GÓMEZ, S.J. (1987): *La desamortització de Madoz...*; Inventario de Hacienda II, finca núm. 184. AHT; i Notari Vicenç Gavalrà, 24 de desembre de 1859. Fons Notarial, sign. 6969. AHT.

¹⁶ROVIRA GÓMEZ, S.J. (1979): *La desamortització dels béns de l'Església a la província de Tarragona (1835-45)*. Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Tarragona.

¹⁷TRENCHS ÒDNA, Josep (1994): *L'ermita del Roser de Vilallonga del Camp*. Agrupació Cultural de Vilallonga del Camp. Vilallonga del Camp.

¹⁸Arxiu Parroquial de Vilallonga del Camp. Visites pastorals.

¹⁹Notari Francisco Albiñana Cosidor, 11 de febrer de 1749. Fons Notarial, sign. 535. AHT.

²⁰Notari Francisco Albiñana Cosidor, 18 de juny de 1752. Fons Notarial, sign. 538. AHT.

²¹Notari Francisco Albiñana Cosidor, 16 de juliol de 1758. Fons Notarial, sign. 544. Per a la transcripció hem utilitzat aquest document perquè els altres dos estaven escrits en llatí.

²²Notari Salvador Ferrater, 8 de juny de 1816. Fons Notarial de la Selva del Camp, sign. 1.194. AHT.

²³SERRA MASDEU, Anna I. (1998): *L'església parroquial de Sant Martí de Vilallonga del Camp*. Agrupació Cultural de Villallonga del Camp i Edicions Cossetània.

²⁴TRENCHS ÒDNA, Josep (1966): "Prova d'autenticitat d'unes relíquies de Sant Martí, de Vilallonga", dins de *Boletín Arqueológico*, Vil. I. Gener-desembre, pàg. 177-180.

²⁵*Llibre de l'obra de l'església de Vilallonga*, pàg. 90. Arxiu Històric Diocesà de Tarragona (AHDT).

²⁶Arxiu Parroquial de Vilallonga del Camp. Visites pastorals; i ALBIOL MONNÉ, R. *Pere Virgili i...*, cap. III.

²⁷ROVIRA GÓMEZ, S.J. (1979): *La desamortització...*

²⁸Francisco Albiñana Cosidor, 27 de novembre de 1763, Fons Notarial, sign. 549. AHT.

²⁹Íd., 25 de març de 1774. Fons Notarial, sign. 565. AHT.

³⁰Íd., 9 de juliol de 1761. Fons Notarial, sign. 547. AHT.

³¹Francisco Albiñana Pastor, 9 de maig de 1805. Fons Notarial, sign. 581. AHT.